

ԳԱՅԱՆԵ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՀՊՏՀ բանկային գործի և ապահովագրության
ամբիոնի դոցենտ, փնտրասագիտության թեկնածու

 <https://orcid.org/0000-0003-0874-4517>

ԱԿՐԵԴԻՏԻՎՈՎ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ՀԱՇՎԱՐԿՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

Տնփեսական հարաբերությունների զարգացումը և, միևնույն ժամանակ, բարդացումը հանգեցնում են վճարային պարզ գործիքների՝ ավելի բարդ և հեփաքրքիր գործիքներով փոխարինմանը: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ այդ փաստը ստեղծում է ինչպես հնարավորություններ, այնպես էլ առաջ է բերում մի շարք մարտահրավերներ:

Վճարային առավել բարդ գործիքների շարքին է դասվում ակրեդիտիվը, որով վճարումներն ունեն ինչպես առավելություններ, այնպես էլ թերություններ:

Հողվածում վերհանվել են ակրեդիտիվի ինչպես փնտրասագիտական, այնպես էլ իրավական առանձնահատկությունները: Մեծ ուշադրության է արժանացել ակրեդիտիվի էության բացահայտումը, ներկայացվել են դրա կարգավորման հետ կապված օրենսդրական բացերը, որոնք վերհանվել են Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության քաղաքացիական օրենսգրքերի համապատասխան հոդվածների հետ համեմատության արդյունքում:

Միջազգային և հայրենական գրականության ուսումնասիրությամբ բացահայտվել են ակրեդիտիվի իրավական բնույթը, վճարման պայմանները, դրա հիմքում առկա պարավորությունների փեսակները և դրանց առանձնահատկությունները:

Հիմնաբառեր. ակրեդիտիվ, հաշվարկային հարաբերություններ, իրավական առանձնահատկություններ, իրավական բացեր

JEL: G20, F24

DOI: 10.52174/1829-0280_2022.3-45

Ներածություն: Ներկայումս միջազգային ապրանքատնտեսական հարաբերությունները գրեթե անհնար է պատկերացնել առանց անկանխիկ հաշվարկների: Եվ դա պատահական չէ: Առևտրաշրջանառության գերակշռող մասը տեղի է ունենում այնպիսի սուբյեկտների միջև, որոնք գտնվում են տարբեր պետությունների տարածքներում: Խոսքը վերաբերում է ոչ միայն գնորդին և վաճառողին, այլ նաև այն բանկերին, որոնց միջոցով իրականացվում են հաշվարկները: Միջազգային տնտեսական հարաբերությունների զարգացումը ստիպում է աստիճանաբար հրաժարվել հաշվարկների սովորական ձևից՝ վճարման հանձնարարականներով հաշվարկներից, և անցում կատարել ավելի հետաքրքիր գործիքների, որոնց շարքում կարելի է առանձնացնել ակրեդիտիվը:

Հաշվարկների այս տեսակն աչքի է ընկնում բարդության որոշակի աստիճանով, որը բխում է օրենսդրության անկատարությունից: Իհարկե, որոշ միջոցներ ձեռնարկվել են՝ միասնականացնելու դրամական հաշվարկների սկզբունքները: Նման միջոցներից կարելի է առանձնացնել «Ակրեդիտիվների միասնականացված կանոնների»՝ UCP 600-ի ընդունումը: Վերջինս, սակայն, մնում է խորհրդատվական փաստաթղթերի շարքում և դառնում կամընտրական՝ կողմերի համար պայմանագրում դրանք նախատեսելու տեսանկյունից: Իսկ երկրների ներպետական օրենսդրությունն էլ դեռևս բավականաչափ չի կարգավորում հաշվարկների այս տեսակը:

Գրականության ակնարկ: Հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրվել են այնպիսի աղբյուրներ, ինչպիսիք են ՀՀ Կենտրոնական բանկի՝ 2013-2022 թթ. տեղեկագրերը, ՀՀ 17 առևտրային բանկերի կողմից ակրեդիտիվների սակագնային քաղաքականության հետ կապված տեղեկատվությունը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը, «Փաստաթղթային ակրեդիտիվների միասնականացված կանոնները և սովորույթները» (UCP 600, 2007), «Փաստաթղթային ակրեդիտիվների գծով փաստաթղթերի ստուգման միջազգային ստանդարտացված բանկային պրակտիկան» (2013), «Սինթետիկ ակրեդիտիվների Առևտրի և ֆորֆեյթինգի միջազգային ասոցիացիայի կողմից հրատարակված ուղեցույցը» (ITFA, 2019 թ.), «ՌԴ-ում անկանխիկ հաշվարկների մասին» 03.10.2002 № 2-Ո ՌԴ ԿԲ կանոնակարգը¹, «ՌԴ-ում ֆիզիկական անձանց կողմից անկանխիկ հաշվարկների իրականացման մասին» 2003 թ. N 222-Ո ՌԴ ԿԲ կանոնակարգը, ուսումնասիրվել են այնպիսի երկրների դատական նախադեպեր, ինչպիսիք են Անգլիան, ԱՄՆ-ն, Շվեյցարիան, Ռուսաստանի Դաշնությունը: Տեսական գրականության առումով ուսումնասիրվել են մի շարք դասագրքեր, հոդվածներ և վերլուծություններ:

Գրականության ուսումնասիրությունը տարվել է երկու ուղղությամբ. տնտեսագիտական և իրավական:

Տնտեսագիտական տեսանկյունից վերլուծություն կատարելու համար ՀՀ-ում տվյալները բավական սահմանափակ են: Ընդհանուր թվային տվյալներ պարունակող հիմնական աղբյուրը ՀՀ կենտրոնական բանկի տեղեկագրերն են², որտեղ ներկայացված է ընդամենը երկու թվային տվյալ. ակրեդի-

¹ Տե՛ս <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=6146#10>

² Տե՛ս <https://www.cba.am/am/SitePages/pperiodicals.aspx?Category=%D5%80%D5%80%20%D4%BF%D4%B2%20%D5%BF%D5%A5%D5%B2%D5%A5%D5%AF%D5%A1%D5%A3%D5%AB%D6%80&pDate=2022>

տիվների ծավալը և տեսակարար կշիռն ընդամենը բանկային ակտիվներում: Այդ տվյալների հիման վրա կառուցվել է ակրեդիտիվների ծավալի և տեսակարար կշռի փոփոխություններն արտացոլող գծապատկերը: Ընդ որում, գծապատկերը կառուցելիս ներկայացվել են յուրաքանչյուր տարվա ամենաբարձր ցուցանիշները: ՀՀ առևտրային բանկերի կայքերում տեղադրված հաշվետվություններում էլ ոչ միշտ կարելի է գտնել ակրեդիտիվների վերաբերյալ թվային տեղեկատվություն և դա համադրել այլ բանկի թվային տվյալների հետ: Այնուհանդերձ, առևտրային բանկերի կայքերում տեղադրված են ակրեդիտիվի բացման և սպասարկման սակագները: Վերջիններս թույլ են տվել պատկերացում կազմելու, թե անձը, միջին հաշվով, որքան պետք է վճարի բանկում ակրեդիտիվ բացելու և վարելու համար:

Ակրեդիտիվի տնտեսագիտական առանձնահատկությունները բացահայտելու համար ուսումնասիրվել են մի շարք հեղինակների՝ Ի. ժուկի և Ա. Լևչուկի, Ե. Ռեշետնիկովայի, Ա. Ախմեդովի հոդվածները: Սակայն վերջին 10 տարիների ընթացքում ակրեդիտիվների վերաբերյալ հոդվածները սակավաթիվ են, և հիմնական վերլուծությունը տարվում է իրավական դաշտի հիմնախնդիրների բացահայտման ուղղությամբ: Դիտարկվել են Ա. Համեդի³ և Վ. Երմակովի⁴ հոդվածները:

Իրավական տեսանկյունից վերլուծություն կատարելու համար իրականացվել է միջազգային փորձի ուսումնասիրություն: Անգլիական փորձից W.J. Alan & Co. Ltd v. El Nasr Export and Import Co գործի վերլուծությունը թույլ է տվել պարզել, որ ակրեդիտիվի՝ որպես պայմանագրի առանձնացումը խիստ վիճելի է: Անգլիական պրակտիկայում ակրեդիտիվի իրավական բնույթը դեռ պարզված չէ: ԱՄՆ դատական փորձի ուսումնասիրությունը թույլ տվեց եզրակացնել, որ բանկը ոչ մի պարագայում չպետք է ստուգի ապրանքի համապատասխանությունը գնորդի և վաճառողի պայմանագրի դրույթներին: Բանկը գործ ունի միայն տրատտանների և ուղեկցող փաստաթղթերի հետ: Եթե տրատտանները ներկայացված են ուղեկցող փաստաթղթերին համապատասխան, ապա բանկը պետք է վճարի ըստ ակրեդիտիվի՝ անկախ նույնիսկ այն հանգամանքից, որ ապրանքը չի համապատասխանում հիմնական պայմանագրի պահանջներին⁵: Շվեյցարիայի բանկային պրակտիկայի ուսումնասիրությունից պարզվեց, որ «Գնորդի բանկը պետք է կատարի վճարումը ապրանքի դիմաց միայն փաստաթղթերը ներկայացնելու դեպքում: Վերջիններս պետք է հաստատեն ապրանքի առկայությունը և որակը՝ գնորդին տալով ապրանքի տիրապետման իրավունք: Մնացած բոլոր հարցերում բանկերը չունեն ոչ մի առնչություն հիմնական առևտրային գործարքի հետ, ակրեդիտիվի բոլոր կողմերը զբաղվում են միայն փաստաթղթերով, բանկերը պատասխանատվություն չեն ստանձնում ապրանքի որակի և վիճակի ստուգման

³ Տե՛ս **Hamed A.**, Journal of Legal Studies, Documentary Letters of Credit, Legal Nature and Sources of Law June 2016, էջ 106-121, https://www.researchgate.net/publication/303091389_Documentary_Letters_of_Credit_Legal_Nature_and_Sources_of_Law

⁴ Տե՛ս **Ermakov V. A., Burmistrova E. M., Bodin N. B., Chursin A. A., Shevereva E. A.**, Revista, A letter of credit as an instrument to mitigate risks and improve the efficiency of foreign trade transaction, 2018, էջ 11, <https://www.revistaespacios.com/a18v39n06/a18v39n06p31.pdf>

⁵ Տե՛ս **Maurice O'Meara**, Co. v. National Park Bank, 239 N.Y. 386 (1925), Jan. 27, 1925. New York Court of Appeals, 239 N.Y. 386, <https://cite.case.law/ny/239/386/>

ու համապատասխանության ապահովման համար»⁶: Պարզելու համար՝ արդյոք ակրեդիտիվը բացարձակ, թե պայմանական վճարում է, ուսումնասիրվել է *Bell v. Moss* դատական գործը, որտեղ դատարանը դիտարկել է ակրեդիտիվը որպես վճարման լավագույն երաշխիք⁷: *Hindley and Co. v. Tothill* գործում դատարանը վճռել է, որ երբ գնորդն ազատվում է առաջնային պարտավորությունից, դա փոխանցվում է ակրեդիտիվը բացած բանկին, և գնորդի դեմ հայց կարելի է ներկայացնել միայն բացառիկ դեպքերում⁸: Ի տարբերություն *Bank of United States v. Seltzer* գործի՝ *Greenough v. Munroe* գործում դատարանը պաշտպանում էր այն տեսակետը, համաձայն որի ակրեդիտիվը պարտավորություններից բացարձակապես ազատում է⁹: *W.J. Alan & Co. Ltd v. El Nasr Export and Import Co.* գործում իրավական խորհրդատուները նշում են, որ ժամանակակից առևտրում ակրեդիտիվը հանդես է գալիս վճարման անկախ պարտավորության ձևով, որը դրված է գնորդի և ոչ բանկի վրա: Բացի այդ, նրանք նշում են՝ եթե ակրեդիտիվը հանդես է գալիս որպես գնի բացարձակ վճարում, հետևանքներն այսպիսին են. վաճառողը կարող է վճարումը պահանջել բանկից և ոչ թե գնորդից: Վաճառողը պետք է ներկայացնի փաստաթղթերը բանկին և ստանա վճարումը կանխիկով կամ մուրհակով: Եթե բանկը չընդունի փաստաթղթերը, վաճառողը կպահանջի փաստաթղթերը հանձնել իրեն և կարող է հատուցում պահանջել բանկից: Եթե բանկն ընդունի փաստաթղթերը մուրհակի դիմաց, հետո սնանկանա, վաճառողը պետք է ապացուցի իր մասնաբաժնի իրավունքը բանկի լուծարման դեպքում: Ընդ որում, նա ոչ մի պարագայում չի կարող հայց ներկայացնել ընդդեմ գնորդի: Այսպիսով՝ վերը նշված դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը կարևոր է կողմերի պատասխանատվության և հայցային իրավունքի հարցերը պարզելու համար:

Ակրեդիտիվով կատարվող հաշվարկների հիմնախնդիրները բացահայտելու նպատակով կատարվել է ՀՀ և ՌԴ համապատասխան ոլորտների համեմատական վերլուծություն: Համեմատվել են ՀՀ և ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքերի ակրեդիտիվով հաշվարկների հոդվածները և ներկայացվել ՀՀ իրավական դաշտում առկա հիմնախնդիրները: Վերլուծվել են նաև «ՌԴ-ում անկանխիկ հաշվարկների մասին» 03.10.2002 № 2-Ո ՌԴ ԿԲ կանոնակարգը¹⁰, «ՌԴ-ում ֆիզիկական անձանց կողմից անկանխիկ հաշվարկների իրականացման մասին» 2003 թ. N 222-Ո ՌԴ ԿԲ կանոնակարգը, ինչը թույլ է տվել մի շարք առաջարկություններ անել ՀՀ-ում ակրեդիտիվներով հաշվարկների իրավական դաշտը կատարելագործելու նպատակով:

Գրականության ուսումնասիրության հիման վրա հետազոտությունը կատարելիս առաջադրվել են հետևյալ նպատակները՝

- բացահայտել ակրեդիտիվով իրականացվող գործարքների ծավալների և տեսակարար կշռի անկման պատճառները,

⁶ Аккредитивы - документарное инкассо - банковские гарантии. 77-й выпуск серии изданий «Кредит Свисс», см. также: РФС 100 // 150 (1974 г.):

⁷ St'u (1840) 5 Whart (Pa), էջ 189:

⁸ St'u (1894) 13 N.Z.L.R., էջ 13:

⁹ St'u 1931, 53 Fed. Rep. 2d 362:

¹⁰ St'u <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=6146#10>

- անդրադառնալ հաշվարկների իրավական կողմին՝ հնարավոր օրենսդրական բացերը բացահայտելու համար:

Հետազոտության մեթոդաբանություն: Հետազոտությունն իրականացնելիս օգտագործվել են վերլուծության, համեմատության, համակարգային մոտեցման մեթոդները:

Ներկայացնենք մեթոդներից յուրաքանչյուրի կիրառումը հոդվածում:

Վերլուծության մեթոդի հիման վրա ուսումնասիրվել են ՀՀ կենտրոնական բանկի՝ 2013–2022 թթ. հրապարակված տեղեկագրերը. առևտրային բանկերի կողմից մշակված ակրեդիտիվների սակագնային քաղաքականությունը: Վերլուծության մեթոդի հիման վրա բացահայտվել է, որ ՀՀ բանկային համակարգի ընդամենը ակտիվներում ակրեդիտիվով գործարքների թե՛ ծավալը, թե՛ տեսակարար կշիռն ամենաբարձրն է եղել 2013–2016 թթ., իսկ 2014 թ. գրանցվել է տեսակարար ամենաբարձր կշիռը՝ 1.1%: 2017-ին հետևել է տեսակարար կշռի 2014 թ. գրանցված ցուցանիշի նկատմամբ կտրուկ՝ մոտ 10 անգամ անկում:

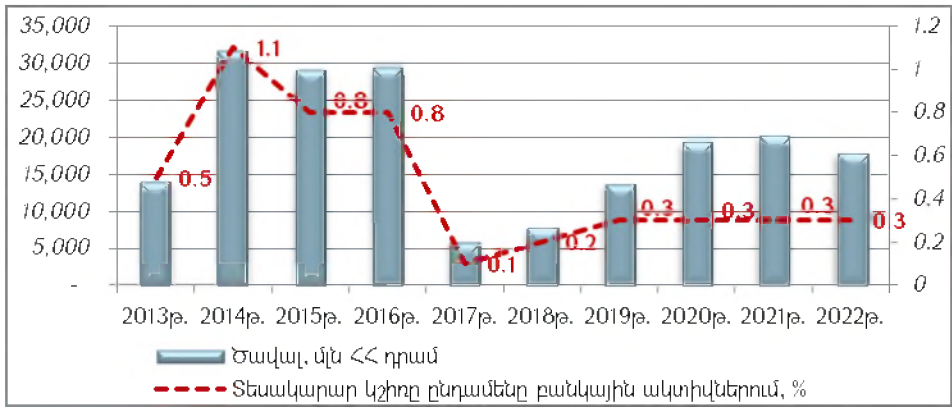
Համեմատության մեթոդը կիրառվել է ակրեդիտիվի էությունը, իրավական բնույթը և առանձնահատկությունները բացահայտելու համար: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ակրեդիտիվի հոդվածները համեմատվել են ՌԴ նույն օրենսգրքի ակրեդիտիվի հոդվածների հետ:

Համակարգային մոտեցման մեթոդի հիման վրա վերլուծվել են այնպիսի երկրների տնտեսագիտական և օրենսդրական մոտեցումներ, ինչպիսիք են Անգլիան, Շվեյցարիան, ԱՄՆ-ն և Ռուսաստանի Դաշնությունը: Հատկապես ուշադրության են արժանացել հեղինակավոր աշխատություններ և դատական պրակտիկան, որոնց շարքում կարելի է առանձնացնել W.J. Alan & Co. Ltd v. El Nasr Export and Import Co, Bell v. Moss, Hindley and Co. v. Tothill, W.J. Alan & Co. Ltd v. El Nasr Export and Import Co նախադեպերը, իսկ ակրեդիտիվի տնտեսագիտական էությունը բացահայտելու համար անդրադարձ է կատարվել «Փաստաթղթային ակրեդիտիվների միասնականացված կանոններին և սովորույթներին» (UCP 600, 2007), «Փաստաթղթային ակրեդիտիվների գծով փաստաթղթերի ստուգման միջազգային ստանդարտացված բանկային պրակտիկային» (2013), «Սինթետիկ ակրեդիտիվների Առևտրի և ֆոր-ֆեյթինգի միջազգային ասոցիացիայի կողմից հրատարակված ուղեցույցին» (ITFA, 2019):

Վերլուծություն: Համաձայն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 930-րդ հոդվածի 1-ին կետի՝ անկանխիկ հաշվարկներ իրականացնելիս թույլատրվում են հաշվարկներ վճարման հանձնարարականներով, ակրեդիտիվով, ինկաստ հաշվարկներով, չեկերով, վճարային քարտերով, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված ու դրան համապատասխան բանկային կանոններով և բանկային գործունեության մեջ կիրառվող գործարար շրջանառության սովորույթներով սահմանված այլ ձևերով հաշվարկներ: Նույն հոդվածի երկրորդ կետով նշվում է, որ պայմանագրի կողմերն իրավունք ունեն ընտրելու և պայմանագրով սահմանելու 930-րդ հոդվածի 1-ին կետում նշված հաշվարկների ցանկացած ձևը:

ՀՀ բանկային և վճարային համակարգի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ վերջին տարիներին սկսել է կիրառվել այնպիսի

վճարային գործիք, ինչպիսին ակրեդիտիվն է: Սակայն, միևնույն ժամանակ, ակրեդիտիվի թե՛ տեսակարար կշիռը, թե՛ ծավալը ենթարկվել են զգալի փոփոխությունների (գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1. Ակրեդիտիվով կապարվող հաշվարկների ծավալը (մլն ՀՀ դրամ) և տեսակարար կշիռը (%) ՀՀ բանկային համակարգի ակտիվներում 2013–2022 թթ.¹¹

Վերջին 10 տարիների վերլուծությունից երևում է, որ ՀՀ բանկային համակարգի ընդամենը ակտիվներում ակրեդիտիվով գործարքների թե՛ ծավալը, թե՛ տեսակարար կշիռը ամենաբարձրն է եղել 2013–2016 թթ. ընթացքում, իսկ 2014 թ. գրանցվել է տեսակարար ամենաբարձր կշիռը՝ 1.1%: Սակայն 2017-ին հետևել է տեսակարար կշռի 2014 թ. գրանցված ցուցանիշի նկատմամբ կտրուկ՝ մոտ 10 անգամ անկում:

Անկման պատճառները բացահայտելու նպատակով կատարենք ակրեդիտիվով հաշվարկների իրականացման սակագների վերլուծություն և, միևնույն ժամանակ, անդրադառնանք հաշվարկների իրավական կողմին՝ հնարավոր օրենսդրական բացերը բացահայտելու համար:

Առաջին նպատակով դիտարկենք ՀՀ առևտրային բանկերի կողմից ակրեդիտիվ բացելու համար գանձվող վճարների համակարգը: ՀՀ բանկային համակարգի ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ, ընդհանուր առմամբ, բանկերի կողմից գանձվում են վճարներ հետևյալ ծառայությունների համար. նախնական ծանուցում, բացում, հաստատում, վճարում կամ նեգոցիացիա, փաստաթղթերի ստուգում, առաքում, ընդունում, պայմանների փոփոխում, չեղյալ համարում: Սակագները սահմանելիս յուրաքանչյուր բանկ ընտրել է մյուս բանկից տարբերվող քաղաքականություն: Նախ՝ բանկերի մի մասը (Էվոկա բանկ, Էյչ-Էս-Բի-Սի բանկ, ՎՏԲ բանկ, ԱյԴի բանկ, Արարատ բանկ, Մելլաթ բանկ) սահմանում է միայն փաստաթղթային ակրեդիտիվի սակագները, մյուս բանկերը ակրեդիտիվների սակագները սահմանելիս հաշվի են առնում ակրեդիտիվի տեսակը, ինչպես նաև այն, թե հաճախորդը ռեզիդենտ է, ոչ ռեզիդենտ, թե PRIVE ռեզիդենտ, ինչպես նաև՝ ֆիզիկական անձ է, թե՛ իրավաբանական (Յունիբանկ)¹²: Ընդ որում, եթե անձը ոչ ռեզիդենտ է, ակրեդիտիվի նախնական հաստատման համար վճարը դի-

¹¹ Տե՛ս ՀՀ կենտրոնական բանկի տեղեկագրեր, 2013-2022 թթ., www.cba.am

¹² Տե՛ս <https://www.unibank.am/hy/service/rates/6278/>

տարկվում է անհատական: Վերը թվարկված յուրաքանչյուր ծառայության համար, միջին հաշվով, գանձվում է նվազագույնը 50.000 ՀՀ դրամ: Փաստորեն, ակրեդիտիվով գործարք իրականացնելու և հնարավոր ծառայություններից օգտվելու համար հարկավոր է վճարել, միջին հաշվով, 400.000 դրամ: Եթե այդ ծառայությունից ցանկանա օգտվել ՀՀ ռեզիդենտ ֆիզիկական անձը, ապա ստիպված կլինի բավական մեծ ծախս կատարել (միջին անվանական աշխատավարձի՝ 220,523 ՀՀ դրամի¹³ գրեթե կրկնապատիկը): Կարելի է եզրակացնել, որ ակրեդիտիվի նկատմամբ ցածր պահանջարկը պայմանավորված է դրա թանկարժեքությամբ: Սակայն միայն ակրեդիտիվի արժեքի թանկությունը չէ, որ հետ է պահում անձանց դրանով գործարքներ կատարելուց: ՀՀ իրավական ակտերում բացերի առկայությունը ևս ազդում է ակրեդիտիվով հաշվարկներ իրականացնելու հանգամանքի վրա:

Ակրեդիտիվ ասելով հասկացվում է ցանկացած համաձայնագիր, անկախ այն բանից՝ ինչպես է դա անվանվում կամ ինչ նշանակություն ունի, որը համարվում է հետ չկանչվող և դրանով իսկ առաջացնում է էմիտենտ (թողարկող) բանկի պարտավորություն իրականացնելու վճարային պարտավորության կատարում կամ հավոր պատշաճի ձևակերպված ներկայացում¹⁴: Միջազգային ակրեդիտիվի դեպքում հաշվարկի կողմերից մեկը ոչ ռեզիդենտ է¹⁵:

Ակրեդիտիվով իրականացվող հաշվարկների իրավական առանձնահատկությունները և հիմնախնդիրները բացահայտելու համար առաջին հերթին ներկայացնենք հաշվարկների ընդհանրացված գծապատկերը: Եվրասիական զարգացման բանկն իր վերլուծություններում անդրադարձել է ակրեդիտիվին, դրա տեսակներին, ակրեդիտիվով հաշվարկի իրականացման ընդհանուր գծապատկերին (գծապատկեր 2):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի համաձայն՝ ակրեդիտիվով հաշվարկներ կատարելիս ակրեդիտիվ բացելու մասին՝ վճարողի հանձնարարությամբ գործող բանկը (էմիտենտ բանկը) պարտավորվում է միջոցներ վճարել ստացողին կամ վճարել, ակցեպտավորել կամ հաշվառել նրա փոխանցելի մուրհակը (վճարագիրը) կամ լիազորել այլ բանկի (կատարող բանկին) միջոցներ վճարելու ստացողին կամ վճարելու, ակցեպտավորելու կամ հաշվառելու փոխանցելի մուրհակը (վճարագիրը)¹⁶: Ակրեդիտիվով հաշվարկների իրականացումը կարգավորվում է օրենքով, ինչպես նաև դրան համապատասխան սահմանված բանկային կանոններով և բանկային գործունեության մեջ կիրառվող գործարար շրջանառության սովորույթներով^{17, 18}:

¹³ Տե՛ս <https://www.armstat.am/am/?nid=12&type=0>

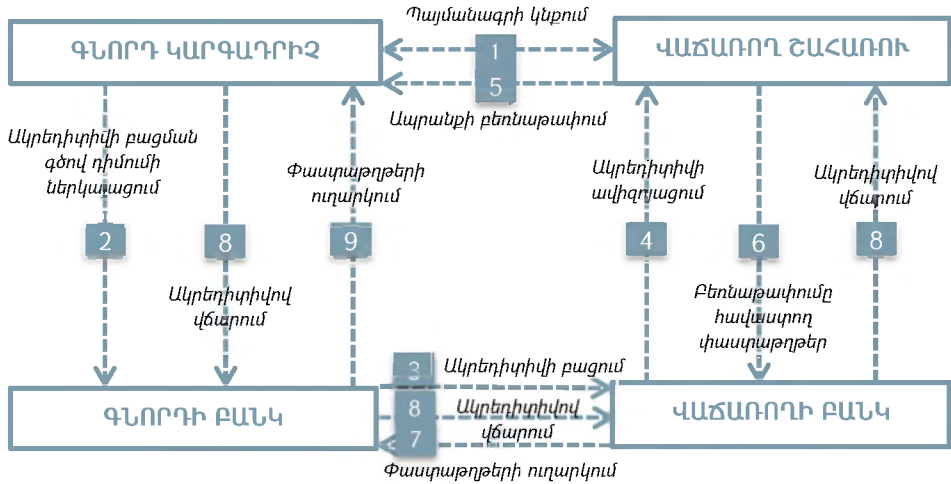
¹⁴ Տե՛ս UCP 600, Article 2, էջ 1:

¹⁵ Տե՛ս https://fir.bsu.by/images/departments/ipel/ipel-materials/ipel-studyprocess/mezhdunarodnye_raschety_babkina.pdf

¹⁶ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրք, 1998, հոդված 935, կետ 1:

¹⁷ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրք, 1998, հոդված 935, կետ 2:

¹⁸ Դրանց շարքում կարելի է նշել Փաստաթղթային ակրեդիտիվների միասնականացված կանոնները և սովորույթները (UCP 600, 2007), Փաստաթղթային ակրեդիտիվների գծով փաստաթղթերի ստուգման միջազգային ստանդարտացված բանկային պրակտիկան (2013), Սինթետիկ ակրեդիտիվների Առևտրի և Ֆորֆեյթինգի միջազգային ասոցիացիայի կողմից հրատարակված ուղեցույցը (ITFA, 2019):

Գծապատկեր 2. Ակրեդիտիվով հաշվարկի իրականացման ընդհանուր գծապատկերը¹⁹

Ինչպես երևում է հոդվածի բնորոշումից, ակրեդիտիվով հաշվարկները կարգավորվում են նաև գործարար շրջանառության սովորույթներով և կանոններով:

Երկրորդ՝ ներկայացնենք ակրեդիտիվի հիմնական տեսակները: Միջազգային պրակտիկայում առանձնացնում են ակրեդիտիվի հետևյալ տեսակները (աղյուսակ 1)²⁰

Աղյուսակ 1

Ակրեդիտիվի տեսակները

N	Ակրեդիտիվի տեսակները	Կիրառությունը միջազգային պրակտիկայում	Կիրառությունը ՀՀ-ում
1	ներմուծման/արտահանման	✓	✓
2	փոխանցելի/չփոխանցելի	✓	✓
3	հետ կանչվող/հետ չկանչվող	✓	✓
4	հաստատված/չհաստատված	✓	✓
5	պահուստային	✓	✓
6	վերականգնվող	✓	✓
7	կարմիր վերապահումով/կանաչ վերապահումով	✓	✓
8	հանդիպակաց (Back to Back)	✓	✓
9	վճարման հետաձգմամբ	✓	✓
10	վճարմամբ՝ ըստ ներկայացման	✓	✓
11	սահմանափակ ²¹	✓	
12	սինթետիկ ²²	✓	

Ըստ աղյուսակ 1-ի՝ ՀՀ-ում չեն կիրառվում ակրեդիտիվի սահմանափակ և սինթետիկ տեսակները: Հարկ է նշել, որ վերջիններիս պայմանները բավական նման են բանկային ավանդի պայմաններին, և դրանց ներդրումը

¹⁹ Տե՛ս Евразийский Банк Развития, Документарные аккредитивы, էջ 6:
²⁰ Տե՛ս <https://www.tradefinanceglobal.com/letters-of-credit/different-types-of-letter-of-credit/>
²¹ Տե՛ս <https://www.tradefinanceglobal.com/letters-of-credit/restricted-letters-of-credit/>
²² Տե՛ս <https://www.lawinsider.com/dictionary/synthetic-letter-of-credit>

բանկային համակարգում լրացուցիչ խթան կարող է լինել ակրեդիտիվների նկատմամբ պահանջարկն ավելացնելու համար:

Նշենք, որ ակրեդիտիվի բացումը ենթադրում է միջոցների հատկացում (առանձնացում), որոնց հաշվին կատարվում են վճարումներ, ինչը միջոցները ստացողին ապահովում է վճարման կատարման երաշխիքով: Միևնույն ժամանակ, ակրեդիտիվով հաշվարկները երաշխիք են տրամադրում նաև վճարողին, քանի որ վճարումը կատարվում է միայն հիմնական պայմանագրի դրույթների կատարումը հաստատող համապատասխան փաստաթղթերը (օրինակ՝ ապրանքների մատակարարում, աշխատանքների կատարում և այլն) բանկում ստանալուց հետո: Նման պայմաններում ակրեդիտիվը բավական պահանջված է չվճարման բարձր ռիսկի առկայության, երկարատև գործընկերային հարաբերությունների բացակայության, պարտքի գումարի բռնագանձման դեպքում մեծ ծախսերի բացակայության դեպքում²³:

ՀՀ-ում ակրեդիտիվով հաշվարկների իրականացման ընթացքում կիրառվող օրենսդրության մեջ հնարավոր խնդիրները բացահայտելու համար կատարենք ՀՀ և ՌԴ իրավական ակտերի համեմատական վերլուծություն: ՌԴ փորձը ուսումնասիրման առարկա է դարձել, քանի որ ՀՀ-ն և ՌԴ-ն անդամակցում են ԵԱՏՄ-ին, իսկ ՌԴ-ի հետ անկանխիկ հաշվարկների տեսակարար կշիռը և ԵԱՏՄ ՀՆԱ մոտ 86%-ն ունեցող պետության փորձի և առանձնահատկությունների բացահայտումը թույլ կտան ՀՀ-ում կատարելագործել իրավական դաշտը և հնարավորինս անխափան իրականացնել վճարային հարաբերությունները:

Ներպետական օրենսդրության տեսանկյունից ՀՀ-ում ակրեդիտիվով հաշվարկների կարգավորումն իրականացվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «Ակրեդիտիվով հաշվարկներ» պարագրաֆի շրջանակներում ներկայացված նորմերով: ՌԴ-ում, բացի քաղաքացիական օրենսգրքի նորմերից, գործում է «ՌԴ-ում անկանխիկ հաշվարկների մասին» 03.10.2002 № 2-Ո ՌԴ ԿԲ կանոնակարգը²⁴ և «ՌԴ-ում ֆիզիկական անձանց կողմից անկանխիկ հաշվարկների իրականացման մասին» 2003 թ. N 222-Ո ՌԴ ԿԲ կանոնակարգը²⁵: ՀՀ-ում նման ենթաօրենսդրական ակտեր չեն ընդունվել, իսկ «Անկանխիկ գործառնությունների մասին» 2022 թ. օրենքը ոչ մի դրույթ չի պարունակում ակրեդիտիվների վերաբերյալ: Դա նշանակում է՝

- UCP 600 միատեսակացված (ունիֆիկացված) կանոնների դրույթների հիման վրա ՀՀ-ում չի ընդունվել ոչ մի ենթաօրենսդրական ակտ, իսկ քաղաքացիական օրենսգրքում 1998 թ-ից մինչ այժմ «Ակրեդիտիվներով հաշվարկներ» բաժնում ոչ մի փոփոխություն և/կամ լրացում չի կատարվել:
- ՀՀ բանկերն ակրեդիտիվներով հաշվարկային հարաբերությունները, UCP 600 միատեսակացված կանոններից բացի, կարգավորում են՝ հիմնվելով բանկային պրակտիկայում ձևավորված կանոնների վրա, իսկ դա լրացուցիչ կոլիզիոն բարդություններ կարող է առաջացնել միջազգային ապրանքառևտրային հարաբերություններում: Սա հատ-

²³ St'u Гражданское право: учебник в 2 т. / под ред. Б.М. Гонгало. Т. 2. 2-е изд., перераб. и доп., М.: Статут, 2017, էջ 451:

²⁴ St'u <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=6146#10>

²⁵ St'u <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=117225#h188>

կապես խնդրահարույց է այն դեպքում, եթե ակրեդիտիվի պայմաններում ուղղակի նշված չլինի, որ ենթարկվում է UCP 600 միատեսակացված կանոնների դրույթներին: Դա պայմանավորված է նրանով, որ UCP 600 միատեսակացված կանոնների հոդված 1-ում նշված է. «...այս կանոնները կիրառվում են ցանկացած փաստաթղթային ակրեդիտիվի նկատմամբ...», եթե ակրեդիտիվի տեքստում ուղղակիորեն նշված է, որ ենթարկվում է այս կանոններին: Վերջիններս պարտադիր են ակրեդիտիվի բոլոր կողմերի համար, եթե ակրեդիտիվը ուղղակիորեն չի փոփոխում կամ բացառում դրանց դրույթները»²⁶:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի «Ակրեդիտիվով հաշվարկներ» պարագրաֆի դրույթները համեմատենք ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի համապատասխան դրույթների հետ: Նորմերի վիզուալ վերլուծությունն արդեն իսկ թույլ է տալիս արձանագրել մի շարք տարբերություններ (աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2

Քաղաքացիական օրենսգրքի «Ակրեդիտիվով հաշվարկներ» պարագրաֆի նորմերը ՀՀ-ում և ՌԴ-ում

N	Քաղաքացիական օրենսգրքի «Ակրեդիտիվով հաշվարկներ» պարագրաֆի նորմերի վերնագրերը	ՀՀ	ՌԴ
1.	Ընդհանուր դրույթներ ակրեդիտիվով հաշվարկների մասին	✓	✓
2.	Հետ կանչվող ակրեդիտիվ	✓	✓
3.	Հետ չկանչվող ակրեդիտիվ	✓	✓
4.	Փաստաթղթերն ընդունելուց հրաժարվելը	✓	
5.	Հաստատված ակրեդիտիվ		✓
6.	Փոխանցելի ակրեդիտիվ		✓
7.	Ակրեդիտիվի կատարում	✓	✓
8.	Բանկի պատասխանատվությունն ակրեդիտիվի պայմանները խախտելու դեպքում	✓	✓
9.	Ակրեդիտիվը փակելը	✓	✓

Ըստ աղյուսակ 2-ի՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը չի նախատեսում նորմեր հաստատված և փոխանցելի ակրեդիտիվների վերաբերյալ, իսկ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքը՝ «Փաստաթղթերն ընդունելուց հրաժարվելը» վերնագրով առանձին նորմ: Միննույն ժամանակ, հարկ է նկատել, որ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքում պարբերաբար կատարվում են փոփոխություններ և լրացումներ «Ակրեդիտիվով հաշվարկների» պարագրաֆում, ինչը վկայում է, որ ՌԴ-ն կատարելագործում է նորմերը շուկայական հարաբերությունների զարգացմանը զուգահեռ, մինչդեռ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ «Ակրեդիտիվով հաշվարկների» պարագրաֆում ընդհանրապես չեն կատարվել:

Նորմերի բովանդակային տարբերությունները բացահայտելու համար անդրադառնանք երկու երկրների քաղաքացիական օրենսգրքի համապատասխան նորմերին:

²⁶ UCP 600, 2007, հոդված 1, <http://static.elmercurio.cl/Documentos/Campo/2011/09/06/2011090611422.pdf>

Ընդհանուր դրույթներ ակրեդիտիվով հաշվարկների մասին

«Քաղաքացիական օրենսգրքի համապատասխան նորմը չի նախատեսում կատարող բանկի՝ էմիտենտ բանկից հանձնարարականը ընդունելու կամ մերժելու կարգավորումներ, այն դեպքում, երբ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքը ամրագրել է, որ կատարող բանկը իրավասու է ընդունելու կամ մերժելու էմիտենտ բանկից հանձնարարականը՝ էմիտենտ բանկին ուղարկելով համապատասխան ծանուցում: Կատարող բանկի մասնակի իրաժարում չի թույլատրվում: Կատարող բանկը համարվում է էմիտենտ բանկի հանձնարարականը ընդունած, եթե այդ մասին ուղղակի արտահայտել է իր համաձայնությունը: Եթե կատարող բանկը համաձայնվել է կատարել ակրեդիտիվը, դա չի խոչընդոտում, որ ակրեդիտիվը կատարվի էմիտենտ բանկի կողմից: Բացի այդ, նույն հոդվածը նախատեսում է դեպոնանցված կամ չդեպոնանցված ակրեդիտիվների բացման դեպքում կատարող բանկի իրավասությունները²⁷: Անդրադարձ է կատարվել նաև հետևյալ հարցին. բանկը, որը կարգադրում է այլ բանկին՝ կատարելու գործողություններ ըստ ակրեդիտիվի, պարտավորվում է արդյոք հատուցել լիազորված բանկի կողմից կատարված ցանկացած միջնորդավճար կամ ծախս, որը կապված է այդ կարգադրությունների կատարման հետ: Ընդ որում, լիազորող բանկը դա իրականացնում է վճարողի միջոցներով և ռիսկով: Վճարողը պարտավորվում է հատուցել այն բոլոր ծախսերը, որոնք էմիտենտ բանկը կարգադրել է կատարել ակրեդիտիվի կատարվելու պարագայում:

Հետ չկանչվող ակրեդիտիվ

«Քաղաքացիական օրենսգրքի համապատասխան նորմը չի նախատեսում էմիտենտ բանկի կողմից ծանուցում ուղարկելու պարտավորություն միջոցներ ստացողին: ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի համաձայն՝ ակրեդիտիվը համարվում է չեղարկված կամ փոփոխված այն պահից, երբ էմիտենտ բանկը միջոցներ ստացողից ունենում է համաձայնություն: Այն դեպքում, երբ ակրեդիտիվը հաստատված է այլ բանկի կողմից, վերջինս իրավասու է չհամաձայնվելու հետ չկանչվող ակրեդիտիվի պայմաններին, ընդ որում, նա պարտավոր է այդ մասին անհապաղ տեղեկացնել էմիտենտ բանկին և միջոցներ ստացողին²⁸:

«Քաղաքացիական օրենսգրքը «Հետ չկանչվող ակրեդիտիվ» հոդվածով նախատեսել է հաստատված ակրեդիտիվի հնարավորությունը, սակայն ոչ մի այլ նորմով չի անդրադարձել դրա կարգավորումներին:

Ակրեդիտիվի կատարում

ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքը նախատեսում է այնպիսի դրույթներ, ինչպիսիք են՝

- Փաստաթղթերի ներկայացում նաև էլեկտրոնային տարբերակով.
- Փաստաթղթերի ստուգում կատարող կամ էմիտենտ բանկի կողմից դրանք ստանալուց հետո ոչ ուշ, քան 5 աշխատանքային օրվա ընթացքում.

²⁷ Տե՛ս ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրք, հոդված 867,

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9027/bbb41480e7d427b19ba268effd2c523cbeabf40c/

²⁸ Տե՛ս նույն տեղը, հոդված 869:

- Դեպոնացված ակրեդիտիվ բացելու դեպքում ծախսերը փոխհատուցվում են ակրեդիտիվի ծածկույթի հաշվին.
- Չդեպոնացված ակրեդիտիվ բացելու դեպքում ծախսերը փոխհատուցվում են կատարող բանկին՝ էմիտենտ բանկի կողմից, էմիտենտ բանկին՝ վճարողի կողմից.
- Վճարողը իրավունք չունի մասամբ կամ ամբողջությամբ փոխանցելու ակրեդիտիվի գծով իր իրավունքը, եթե այլ բան նախատեսված չէ ակրեդիտիվով:

Բանկի պատասխանատվությունն ակրեդիտիվի պայմանները խախտելու դեպքում

Ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (ակրեդիտիվի պայմանները խախտելու համար վճարողի առջև պատասխանատվություն է կրում էմիտենտ բանկը, իսկ էմիտենտ բանկի առջև՝ կատարող բանկը, բացառությամբ սույն հոդվածով նախատեսված դեպքերի)²⁹ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքը նախատեսում է. էմիտենտ բանկը և կատարող բանկը միջոցներ ստացողի նկատմամբ կրում են համապարտ պատասխանատվություն այն դեպքում, երբ փաստաթղթերը ներկայացվել են ըստ ակրեդիտիվի և կատարվել են ակրեդիտիվի այլ պայմանները²⁹: Իսկ սա լրացուցիչ երաշխիք է միջոցներ ստացողի համար՝ հայց ներկայացնելու ինչպես կատարող, այնպես էլ էմիտենտ բանկի նկատմամբ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը նախատեսում է բանկի պատասխանատվությունն ակրեդիտիվի պայմանները խախտելու դեպքում: Մասնավորապես՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 940-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ ակրեդիտիվի պայմանները խախտելու համար վճարողի առջև պատասխանատվություն է կրում էմիտենտ բանկը, իսկ էմիտենտ բանկի առջև՝ կատարող բանկը, բացառությամբ սույն հոդվածով նախատեսված դեպքերի: Կատարող բանկի կողմից ծածկված կամ հաստատված ակրեդիտիվով դրամական միջոցները վճարելուց անհիմն հրաժարվելու դեպքում միջոցներ ստացողի առջև պատասխանատվությունը կարող է դրվել այդ բանկի վրա: Կատարող բանկի կողմից ծածկված կամ հաստատված ակրեդիտիվով դրամական միջոցները ակրեդիտիվի պայմանները խախտելու հետևանքով ոչ ճիշտ վճարելու դեպքում վճարողի առջև պատասխանատվությունը կարող է դրվել այդ բանկի վրա³⁰:

Ինչպես տեսնում ենք, նշված նորմում բացակայում են էմիտենտ բանկի պատասխանատվության որևէ կանոններ շահառուի (միջոցներ ստացողի) հանդեպ այն դեպքում, երբ էմիտենտ բանկը խախտի իր պարտավորությունները ակրեդիտիվին համապատասխանող պայմանների առկայության պարագայում: Հետևաբար՝ արդյո՞ք նման դեպքում հնարավոր է շահառուի առջև պատասխանատվությունը անմիջականորեն դնել էմիտենտ բանկի վրա:

Տեսական գրականության մեջ այս հարցին տրվել է երկու լուծում: Առաջին մոտեցման համաձայն՝ էմիտենտ բանկի վրա հնարավոր չէ անմիջականորեն պատասխանատվություն դնել, քանի որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքը դա չի նախատեսում: Վիտրյանսկու կարծիքով՝ «... շահառուն, որը

²⁹ Տե՛ս նույն տեղը, հոդված 872,

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9027/bbb41480e7d427b19ba268effd2c523cbeabf40c/

³⁰ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրք, 1998 թ., հոդված 940:

կատարել է վճարողի հետ կնքված պայմանագրի պայմանները, սակայն կատարող բանկի կողմից մերժում է ստացել ակրեդիտիվով վճարում կատարելու վերաբերյալ, իրավասու է հայց ներկայացնելու վճարողին՝ ըստ պայմանագրի ապրանքների դիմաց վճարում չիրականացնելու կապակցությամբ: Այդ դեպքում վճարողը իր պահանջները կներկայացնի էմիտենտ բանկին, իսկ վերջինս էլ պահանջ կներկայացնի կատարող բանկին»։ Երկրորդ դեպքում շահառուն իրավասու է պահանջ ներկայացնելու ինչպես էմիտենտ բանկին (ակրեդիտիվի բացման հիման վրա ծագած պարտավորության ուժով), այնպես էլ կարգադրողին (ապրանքների մատակարարման, ծառայությունների մատուցման, աշխատանքների կատարման պայմանագրի ուժով)³¹:

Երկրորդ մոտեցումը արդարացված է: Դա բխում է այն բանից, որ ակրեդիտիվի նպատակը հիմնական պայմանագրով սահմանված դրամական պարտավորության կատարման ապահովումն է: Այդ նպատակին հնարավոր է դառնում հասնել այն դեպքում, երբ շահառուի համար առաջանում է լրացուցիչ պարտապան՝ էմիտենտ բանկը: Դա հատկապես կարևոր է այն պարագայում, երբ մատակարարը այդքան էլ չի վստահում գնորդին և ցանկանում է ստանալ լրացուցիչ երաշխիքներ, որ իր կողմից բեռնաթափված ապրանքի դիմաց վճարումը անպայման կկատարվի:

Ակրեդիտիվը փակելը

Շեղանկով է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը չի նախատեսում ակրեդիտիվի փակում դրա ամբողջական կատարման պարագայում, իսկ ժամկետի ավարտի դեպքում չի նախատեսվել այն դրույթը, որ ակրեդիտիվը չի կարող փակվել, եթե փաստաթղթերը ներկայացվել են ակրեդիտիվի ժամկետի գործողության ընթացքում³²:

Ակրեդիտիվի գծով ծախսերը և միջնորդավճարները

Ակրեդիտիվով հաշվարկների իրականացումը կարգավորող օրենսդրության ուսումնասիրությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ ո՛չ միջազգային միատեսակացված կանոնները և ո՛չ էլ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը չեն կարգավորում այն հարցերը, որոնք վերաբերում են ակրեդիտիվների գծով ծախսերի և միջնորդավճարների բաշխմանը կողմերի (կարգադրիչ–շահառու) միջև: UCP 600 կանոնների միակ նորմը, որն անդրադառնում է միջնորդավճարներին և այլ ծախքերին, սահմանված է հոդված 38-ում, որտեղ նշվում է, որ եթե այլ բան սահմանված չէ ակրեդիտիվի փոխանցման ժամանակ, բոլոր ծախսերը (միջնորդավճարներ, պարզևավճարներ, ծախքեր և այլ ծախսեր), կապված ակրեդիտիվի փոխանցման հետ, պետք է վճարվեն առաջին շահառուի կողմից: Նշենք նաև, որ UCP 600-ն ընդգրկում է այնպիսի հարցեր, ինչպիսիք են ծախսերի և միջնորդավճարների վճարումը և հատուցումը, սակայն ոչ գանձվող կոմիսիոն միջնորդավճարի տեսակները, որոնք բանկերը սահմանում են իրենց սակագնային քաղաքականության մեջ ինքնուրույն: ՀՀ բանկերը ակրեդիտիվներով հաշվարկների դեպքում իրենց կողմից առաջարկվող պայմաններում ծախքերին և միջնորդավճարներին անդրադառնալիս սահմանում են՝

³¹ St'ya **Степанова В.**, Некоторые проблемы ответственности банков в расчетах по аккредитиву, Вестник Университета имени О.Е.Кутафина, 2016, էջ 2:

³² St'ya ՌԴ քաղաքացիական օրենսգիրք, հոդված 873,

http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9027/bbb41480e7d427b19ba268effd2c523cbeabf40c/

- թղթակից բանկերի միջնորդավճարները և փոստային ծախսերը գանձվում են լրացուցիչ,
- ակրեդիտիվի տրամադրման նպատակով վարկային հայտի ուսումնասիրության համար գանձվում է միջնորդավճար սահմանված գումարի չափով:

Ինչ վերաբերում է կողմերի միջև ծախսերի և միջնորդավճարների բաշխմանը, ապա այդ հարցը կարգավորված չէ ոչ օրենքներով, ոչ կանոններով և ոչ էլ սովորույթներով: Այն դեպքում, երբ գնորդն ու վաճառողը գտնվում են տարբեր պետություններում, միջազգային ապրանքարտադրական պայմանագրի մեջ կարող է նշվել, որ բանկերի կողմից մատուցվող ծառայությունների համար վճարումն իրականացվի ըստ տարածաշրջանների: Այս պարագայում հայկական ներմուծողը ակրեդիտիվով հաշվարկներ նախատեսող պայմանագրում պետք է ամրագրի, որ վճարելու է բոլոր ծախսերն ու միջնորդավճարները ՀՀ տարածքում, իսկ արտահանողը՝ ՀՀ տարածքից դուրս: Նշենք նաև՝ ներմուծողի համար ցանկալի է, որ պայմանագրի մեջ չնշվի արտահանողի կողմից ներմուծողի երկրի տարածքում ծախսերի և միջնորդավճարների վճարումը, քանի որ կարող են առաջանալ միջնորդ բանկերի ծախսեր՝ կապված իրենց հաշիվներից միջոցների փոխանցման հետ: Իսկ այն դեպքում, երբ ակրեդիտիվում նշված չէ, թե որ կողմը պետք է կրի կարգադրիչի և շահառուի պետությունների միջև առաջացած ծախսերը, դրանք, հավանաբար, կկրի կարգադրիչը:

Հարց է առաջանում՝ երբ պետք է սահմանել, թե ով է վճարելու ակրեդիտիվի հաստատման համար միջնորդավճարը: Դա էմիտենտ բանկից տարբեր՝ անկախ բանկի պարտավորության արժեքն է՝ վճարել շահառուին ըստ ակրեդիտիվի, և կարող է կազմել տարեկան մի քանի տոկոս (կախված էմիտենտ բանկի վարկանիշից, ակրեդիտիվի գործողության ժամկետից, շահառուի երկրի դիրքավորվածությունից և նույնիսկ մատակարարվող ապրանքի տեսակից): Մեծ գումարի և ակրեդիտիվի գործողության երկար ժամկետի դեպքում ծախսերը կարող են բավական մեծ լինել: Ըստ այդմ՝ ցանկալի է և՛ պայմանագրում, և՛ ակրեդիտիվում հստակ սահմանել՝ արդյո՞ք պահանջվում է հաստատում, և ո՞ր կողմը պետք է կրի դրա հետ կապված ծախսերը:

Էմիտենտ բանկի համար ակրեդիտիվի պայմաններում կարևոր է արտասահմանյան բանկի հետ ոչ միայն նշել հաստատման համար պահանջվող միջնորդավճարի չափը, այլև դրա վճարման կարգը: Դա թույլ կտա խուսափել թյուրիմացություններից, քանի որ ակրեդիտիվի հաստատմամբ և կատարմամբ, որպես կանոն, զբաղվում են բանկի տարբեր ստորաբաժանումներ: Բնական է, որ ավելի լավ է միջնորդավճարի վճարումը կատարել ոչ թե կանխավճարով, այլ ակրեդիտիվի ժամկետի ավարտին՝ դա ամբողջությամբ կատարվելուց հետո: Սակայն եթե ակրեդիտիվի գործողության երկար ժամկետի պատճառով սա նպատակահարմար չէ և ձեռք չի տա հաստատող բանկին, ապա կարելի է առաջարկել, որ միջնորդավճարը վճարվի եռամսյակային կարգով կամ ըստ փաստաթղթերի ներկայացման: Դա հատկապես կարևորվում է վերականգնվող ակրեդիտիվի դեպքում, երբ սահմանվում է առավելագույն գումարի լիմիտ:

Միջնորդավճարի վճարման և դրա բաշխման հարցը առաջանում է նաև ակրեդիտիվի պայմանների փոփոխության ժամանակ: Սովորաբար, պայմա-

նագրերում և ակրեդիտիվներում լրացուցիչ նշում է կատարվում, որ միջնորդավճարը վճարում է այն կողմը, որը նախաձեռնել է համապատասխան փոփոխությունները կամ պատասխանատու է դրանց համար: Օրինակ՝ եթե բացված ակրեդիտիվի պայմանները չեն բավարարում պայմանագրի պահանջները, հավանական է, որ ակրեդիտիվում փոփոխությունների իրականացման ծախսերը կդրվեն ներմուծողի վրա: Միևնույն ժամանակ, ակրեդիտիվի ժամկետի երկարաձգումը շահառուի կողմից այն պատճառով, որ խախտել է մատակարարման ժամկետները, ամբողջությամբ կկատարվի իր հաշվին, անկախ այն բանից, թե ինչպես էր որոշված բաշխել ծախսերը ակրեդիտիվի բացման պահին:

Շահառուները հաճախ իրենց փաստաթղթերը ներկայացնում են ոչ թե անմիջապես էմիտենտ բանկ, այլ իրենց բանկի միջոցով (ավիզոյացնող բանկ): Այս պարագայում ավիզոյացնող բանկը չի կատարում պարզապես «փոստարկղի» դեր, այլ նաև ստուգում է փաստաթղթերը: Որքանով են ավիզոյացնող բանկի գործողությունները հիմնավորված, և արդյոք կարող է գանձել միջնորդավճար փաստաթղթերի ստուգման համար: Սովորաբար, բանկի սակագնային քաղաքականության մեջ, բացի այլ միջնորդավճարների տեսակներից, առանձնացվում են՝

- միջնորդավճար ակրեդիտիվի ավիզոյացման համար,
- միջնորդավճար փաստաթղթերը ստուգելու համար:

Միջնորդավճարի այս երկու տեսակն էլ գանձվում է համապատասխան ծառայությունների մատուցման պահին: Փաստորեն, սկզբունքային նշանակություն է ստանում այդ բանկի ճիշտ սակագնային քաղաքականության մշակումը:

Եթե շահառուն չի ցանկանում վճարել թվարկված միջնորդավճարները, նա կարող է կարգադրել բանկին՝ ուղարկել փաստաթղթերը էմիտենտ բանկ կամ հաստատող բանկ՝ առանց դրանք ստուգելու: Սակայն այս դեպքում շահառուն զրկվում է իր բանկի կողմից տրամադրվող որակյալ օգնությունից այդ փաստաթղթերի գծով վեճի առաջացման պարագայում:

Եզրակացություններ

- UCP 600-ի հիման վրա ՀՀ-ում չի ընդունվել գեթ մեկ ենթաօրենսդրական ակտ, իսկ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի ակրեդիտիվով հաշվարկների նորմերը 1998 թ. սկսած չեն փոփոխվել և/կամ լրացվել: Արդյունքում՝ օրենսդրական դաշտը չի զարգանում տնտեսության զարգացումներին համահունչ: Փաստորեն, ձեռներեցները խուսափում են ակրեդիտիվներով գործարքների իրականացումից: Երկրորդ խնդիրը հետևյալն է. UCP 600 միատեսակացված կանոնները կիրառվում են միայն այն դեպքում, երբ դրանց մասին ուղղակիորեն նշված է ակրեդիտիվի պայմաններում: Հակառակ դեպքում յուրաքանչյուր երկրի բանկային համակարգի բանկ կգործի իր բանկային պրակտիկայի կանոնների շրջանակներում, իսկ խնդիրների առաջացման պարագայում կոլիզիոն բախումների կարգավորումը բավական բարդ կլինի:
- Կարգավորված չէ ակրեդիտիվների դեպքում միջնորդավճարների վճարման կարգի և պայմանների հարցը, այսինքն՝ որ կողմը դա պետք է իրականացնի, և ինչպես պետք է սահմանված լինի պայմա-

նագրով: Ընդ որում, դա գրեթե նախատեսված չէ UCP 600 միատեսակացված կանոններով, իսկ ներպետական օրենսդրությունը ընդհանրապես չի կարգավորել այդ հարցը՝ լուծումը թողնելով կողմերի և բանկային պրակտիկայում ձևավորված կանոնների վրա:

- Ակրեդիտիվի՝ որպես բացարձակ կամ պայմանական վճարի հետ կապված առաջանում են տարածայնություններ: Դա վաճառողի համար խնդիր կարող է առաջացնել այնքանով, որքանով նա չկարողանա պարզել, թե ում դեմ պետք է հայց ներկայացնի: Ուստի հարկ է հստակ սահմանել, թե հետ կանչվող կամ հետ չկանչվող ակրեդիտիվի պարագայում վաճառողը հայցային ինչ իրավունքներ ունի: Այս հարցը լուծելիս հարկավոր է հիշել, որ հայցային իրավունքը պատճառ է դառնում վաճառողի և գնորդի ապրանքաշրջանառության դանդաղեցման. ապրանքները կարող են փչանալ, իսկ միջոցներն էլ ժամանակավորապես սառեցվում են:
- Կողմերի միջև հնարավոր ռիսկերից խուսափելու համար առաջարկում ենք առանձին իրավական ակտի հիման վրա սահմանել հետ չկանչվող ակրեդիտիվների պարագայում վաճառողին ծանուցում ուղարկելու պարտականությունը, իսկ ակրեդիտիվների կատարման ժամանակ սահմանել, որ փաստաթղթերը ներկայացվեն նաև էլեկտրոնային տարբերակով: Էլեկտրոնային տարբերակով փաստաթղթերի ներկայացումը հնարավորություն կընձեռի խուսափելու փաստաթղթերի կորստյան և ներկայացված լինելն ապացուցելու անհրաժեշտությունից: Առաջարկում ենք՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի դրույթներում նախատեսել նաև կատարող կամ էմիտենտ բանկի կողմից փաստաթղթերը ստանալուց հետո ոչ ուշ, քան, օրինակ, 5 աշխատանքային օրվա ընթացքում ստուգելու պահանջը³³:
- Ակրեդիտիվով հաշվարկների իրականացման ժամանակ բանկը գնորդի կողմից առանձնացված միջոցները դնում է առանձին հաշվի վրա, որը կոչվում է «ակրեդիտիվային հաշիվ»: Իսկ արդյո՞ք «ակրեդիտիվային հաշիվը» բանկում բացվող հաշիվների տարատեսակ է, թե՞ հատուկ հաշիվ է: Ուսումնասիրելով հատուկ հաշիվների բաժինը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում՝ կնկատենք, որ «ակրեդիտիվային հաշիվը» ունի էսքրոու հաշվին բնորոշ առանձնահատկություններ: Հետևաբար՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի Հատուկ հաշիվներ բաժնում նպատակահարմար է նախատեսել կա՛մ առանձին «ակրեդիտիվային հաշիվ» տարատեսակը, կա՛մ էսքրոու հաշվի կարգավորումները կիրառելի դարձնել ակրեդիտիվային հաշվի նկատմամբ՝ հնարավորություն տալով հաճախորդին հաշվի վրա պահվող միջոցների վերաբերմամբ ստանալու բանկային հաշվի վրա պահվող միջոցների նկատմամբ սահմանվող տոկոսագումարները:
- Որպեսզի գնորդը խուսափի իր միջոցները պարապուրդի մատնելու ռիսկից, առաջարկում ենք ներդնել սինթետիկ ակրեդիտիվի տարատեսակը ՀՀ առևտրային բանկերում: Սինթետիկ ակրեդիտիվ օգտա-

³³ Ժամկետի սահմանումը հատկապես կարևորվում է շուտ փչացող ապրանքների մատակարարման դեպքում:

գործող գնորդները կարող են որպես ավանդ դնել իրենց սեփական միջոցների մի մասը և ֆինանսական հաստատությունից ֆինանսավորում պահանջել ավանդի վրա եղած միջոցների մնացորդից:

- Բանկերի պատասխանատվության հարցը դիտարկելիս առաջարկում ենք, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը ակրեդիտիվներով հաշվարկների դեպքում նախատեսի բանկերի համապարտ պատասխանատվություն, ինչը կարող է ժամանակի խնայման հնարավորություն ընձեռել կողմերին դատական հայցեր ներկայացնելու պարագայում: Ակրեդիտիվի փակման հիմքերի մեջ նախատեսել նաև ակրեդիտիվի ամբողջական կատարումը, իսկ ժամկետի ավարտի պարագայում այն դրույթը, որ ակրեդիտիվը չի կարող փակվել, եթե փաստաթղթերը ներկայացվել են ակրեդիտիվի ժամկետի գործողության ընթացքում:

Օգտագործված գրականություն

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք, 1998 թ., www.arlis.am
2. ՌԴ քաղաքացիական օրենսգիրք,
http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_9027/bbb41480e7d427b19ba268effd2c523cbeabf40c/
3. ՀՀ կենտրոնական բանկի տեղեկագրեր, 2013–2022 թթ.,
<https://www.cba.am/am/SitePages/pperiodicals.aspx?Category=%D5%80%D5%80%20%D4%BF%D4%B2%20%D5%BF%D5%A5%D5%B2%D5%A5%D5%AF%D5%A1%D5%A3%D5%AB%D6%80&pDate=2022>
4. ՀՀ վիճակագրական կոմիտե,
<https://www.armstat.am/am/?nid=12&type=0>
5. UCP 600:
<http://static.elmercurio.cl/Documentos/Campo/2011/09/06/2011090611422.pdf>
6. Аккредитивы - документарное инкассо - банковские гарантии. 77-й выпуск серии изданий «Кредит Свисс», РФС 100 // 150 (1974 г.).
7. Гражданское право: учебник в 2 т. / под ред. Б.М. Гонгало. Т. 2, 2-е изд., перераб. и доп., М., «Статут», 2017.
8. Евразийский банк развития, Документарные аккредитивы.
9. Жук И., Левчук А., Проблемы организации и использования международных расчетов белорусскими банками, Банкаўскі веснік, Жнівень, 2007.
10. Степанова В., Некоторые проблемы ответственности банков в расчетах по аккредитиву, Вестник университета имени О.Е.Кутафина, 2016.
11. Ermakov V., Burmistrova E., Bodin N., CHursin A., SHEvereva E., Revista, A letter of credit as an instrument to mitigate risks and improve the efficiency of foreign trade transaction, 2018, 11,
<https://www.revistaespacios.com/a18v39n06/a18v39n06p31.pdf>
12. Hamed A., Journal of Legal Studies, Documentary Letters of Credit, Legal Nature and Sources of Law, June 2016,
https://www.researchgate.net/publication/303091389_Documentary_Letters_of_Credit_Legal_Nature_and_Sources_of_Law

13. Maurice O'Meara, Co. v. National Park Bank, 239 N.Y. 386 (1925), Jan. 27, 1925. New York Court of Appeals, 239 N.Y. 386, <https://cite.case.law/ny/239/386/>
14. <https://normativ.kontur.ru/document?moduleId=1&documentId=6146#10>
15. <https://www.unibank.am/hy/service/rates/6278/>
16. https://fir.bsu.by/images/departments/ipel/ipel-materials/ipel-studyprocess/mezhdunarodnye_raschety_babkina.pdf
17. <https://itfa.org/itfa-publishes-guide-to-structured-letters-of-credit/>
18. <https://www.tradefinanceglobal.com/letters-of-credit/different-types-of-letter-of-credit/>
19. <https://www.lawinsider.com/dictionary/synthetic-letter-of-credit>

ГАЯНЕ АРУТЮНЯН

*Доцент кафедры банковского дела и страхования АГЭУ,
кандидат экономических наук*

Основные проблемы расчетов осуществляемых аккредитивом и пути их решения. – Развитие экономических отношений и в то же время их усложнение приводит к замене простых платежных инструментов более сложными и интересными инструментами. Примечательно, что этот факт создает как возможности, так и ряд проблем.

Одним из самых сложных платежных инструментов является аккредитив, расчеты по которым имеют как преимущества, так и недостатки.

В статье раскрываются как экономические, так и юридические особенности аккредитива. Большое внимание уделено раскрытию сущности аккредитива, представлены законодательные пробелы, связанные с регулированием аккредитива, которые были выявлены в результате сопоставления соответствующих статей Гражданских кодексов РА и РФ.

В результате изучения зарубежной и отечественной литературы были выявлены правовая природа аккредитива, условия платежа по аккредитиву, виды обязательств по аккредитиву и их особенности.

Ключевые слова: аккредитив, расчетные отношения, правовые особенности, правовые лазейки

JEL: G20, F24

DOI: 10.52174/1829-0280_2022.3-45

GAYANE HARUTYUNYAN

*Associate Professor at the Chair
of Banking and Insurance of ASUE, PhD in Economics*

Main Problems of Settlements by Letters of Credit and Ways of Their Solution.– The development of economic relations and, at the same time, their complication, leads to the replacement of simple payment instruments with more complex and interesting instruments. It is noteworthy that this fact creates both opportunities and a number of problems.

One of the most complex payment instruments is a letter of credit, settlements with which have both advantages and disadvantages.

The paper reveals both economic and legal features of a letter of credit. Much attention is paid to the essence of the letter of credit, the legislative gaps related to the regulation of the letter of credit, which were identified as a result of comparing the relevant articles of the Civil Codes of the Republic of Armenia and the Russian Federation.

As a result of studying foreign and domestic literature, the legal nature of a letter of credit, the terms of payment under a letter of credit, the types of obligations under a letter of credit, and their features were identified.

Keywords: *letter of credit, settlement relations, legal features, legal loopholes*

JEL: G20, F24

DOI: 10.52174/1829-0280_2022.3-45